Проект

вноситься _____

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про захист осіб, які здійснюють громадську участь, від явно необґрунтованих претензій або зловживань судовими процесами

Цей Закон розроблено з метою імплементації положень Директиви (ЄС) 2024/1069 Європейського Парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року про захист осіб, які беруть участь у громадській діяльності, від явно необґрунтованих претензій або зловживань у судових процесах, Рекомендації CM/Rec(2024)2 Комітету міністрів державам членам щодо протидії використанню стратегічних позовів проти участі громадськості (SLAPP) і регулює відносини щодо забезпечення захисту фізичних і юридичних осіб, які здійснюють громадську участь з питань, що становлять суспільний інтерес, від подання до них явно необґрунтованих позовів, інших форм судового тиску або зловживань процесуальними правами.

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Сфера дії Закону

1. Цей Закон визначає гарантії захисту та підтримки громадської участі і громадських учасників від зловживань судовими процесами незалежно від виду судочинства, а також від інших явно необґрунтованих претензій, спрямованих на запобігання, перешкоджання або обмеження громадської участі чи покарання за неї.

Стаття 2. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

1) близькі особи - члени сім’ї громадського учасника, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи

піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням громадського учасника;

2) **громадська участь** – будь-яке висловлювання або діяльність фізичної або юридичної особи, громадських формувань без статусу юридичної особи, які стосуються питань суспільного інтересу, під час здійснення права на свободу вираження поглядів та інформації, свободу наукової та мистецької діяльності, свободу зібрань та об'єднання, прав обирати, бути обраним і брати участь у референдумі, а також будь-які інші дії, які спрямовані на підготовку, підтримку та допомогу у реалізації зазначених прав і безпосередньо з цим пов'язані.

3) **громадський учасник** – фізична особа, юридична особа, або громадське формування без статусу юридичної особи, які здійснюють громадську участь. До громадських учасників можуть відноситись зокрема, але не виключно, журналісти, видавці, суб'єкти у сфері медіа та їх працівники, викривачі, громадські організації, професійні та творчі спілки та їхні члени і працівники, митці, дослідники, науковці, письменники, інші особи, які поширюють суспільно необхідну інформацію та/або сприяють її поширенню і обговоренню або захищають загальновизнані права людини та основоположні свободи, реалізують право на свободу зібрань та об'єднання, право обирати, бути обраним і брати участь у референдумі або сприяють його реалізації;

4) **громадські утворення** - громадські об'єднання, місцеві осередки громадського об'єднання із статусом юридичної особи, професійні спілки, їх об'єднання, організації профспілки, передбачені статутом профспілки та їх об'єднання, творчі спілки, місцеві осередки творчих спілок, організації роботодавців, їх об'єднання;

5) зловживання судовими процесами проти громадської участі – це ініціювання, підтримання чи інше використання судових процесів, яке не має на меті здійснення або захист законних прав та інтересів, а спрямоване на запобігання, перешкоджання, обмеження громадської участі чи покарання за її здійснення. Зловживанням судовими процесами проти громадської участі може бути визнано зокрема, але не виключно, такі дії:

а) позивач намагається використовувати владні повноваження, фінансову перевагу, політичний чи суспільний вплив або інший дисбаланс у становищі сторін, з метою здійснення тиску на відповідача;

б) пред'явлення позову є зловживанням цивільним правом чи правом на звернення до суду за захистом;

в) виклад обставин та доказів позивача, включно з ціною позову, є повністю або частково необґрунтованим;

г) обрано засоби правового захисту, які є непропорційними, надмірними, необґрунтованими, або такими, що не передбачені законом;

ґ) позивач зловживає процесуальними правами з метою збільшення судових витрат відповідача та/або часу участі останнього в судовому процесі, зокрема, через затягування розгляду справи, недобросовісний вибір підсудності справ шляхом маніпуляцій або зловживань, обрання іноземної юрисдикції, яка суттєво ускладнює відповідачу участь у розгляді справи в суді або є недоступною та/або небезпечною для відповідача, необґрунтоване збільшення позовних вимог або зміну предмету та/або підстав позову, зловживанням залишенням позову без розгляду та/або відмовою від позову після з'ясування обставин справи під час розгляду справи по суті або на стадії апеляційного чи касаційного провадження, подання необґрунтованих апеляційних та/або касаційних скарг на судові рішення тощо;

д) позовні вимоги пред'являються до неналежного відповідача або лише до одного з належних відповідачів, який є фізичною особою, але не пред'являються до юридичної особи, яка також є належним відповідачем, що ускладнює здійснення захисту;

е) позивач та/або пов'язані з ним особи беруть участь у декількох або скоординованих судових процесах в судах України та/або в іноземних судах у справах за позовом до одного й того ж відповідача, що має ті самі або аналогічні предмет та підстави;

є) позивач використовує інші способи зловживання процесуальними правами, у тому числі вчиняє дії, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

ж) мають місце залякування, переслідування або погрози з боку позивача або його представників на адресу осіб, які здійснюють громадську участь, до або під час розгляду справи або аналогічні дії, що вчинялись ними раніше під час розгляду справ в судах, або вчиняються у аналогічних справах, розгляд яких триває;

з) судовий розгляд супроводжується поширенням інформації, спрямованої на цькування, дискредитацію або залякування осіб, які здійснюють громадську участь або на відволікання уваги від питання суспільного інтересу;

и) позивач систематично відмовляється від використання позасудових (альтернативних) механізмів врегулювання спору;

6) питання суспільного інтересу – це будь-яке питання, яке впливає на громадськість настільки, що громадськість має законні підстави виявляти до нього інтерес, зокрема щодо:

а) основоположних прав, охорони здоров'я, безпеки, освіти, релігії, культури, історії, захисту довкілля або клімату, наукових відкриттів;

б) політики, поточних подій, соціального забезпечення, гендерної рівності, сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності;

в) діяльності фізичної чи юридичної особи, яка є публічною особою в державному чи приватному секторі або перебуває у центрі уваги суспільства;

г) питань, що розглядаються законодавчим, виконавчим чи судовим органом, або в межах будь-якого іншого офіційного провадження;

ґ) звинувачень у корупції, шахрайстві чи вчиненні будь-якого іншого кримінального чи адміністративного правопорушення;

д) діяльності, спрямованої на захист демократичних цінностей, як-от повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, та захист демократичних процесів від неправомірного втручання, зокрема, шляхом протидії дезінформації.

Стаття 3. Законодавство у сфері захисту громадської участі

1. Відносини, що виникають у сфері захисту громадської участі регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, цим та іншими законами.

2. Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору.

Розділ II.

ЗАХИСТ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ ДЕРЖАВОЮ

Стаття 4. Гарантії здійснення громадської участі

1. Громадська участь гарантується і захищається державою. Зловживання судовими процесами проти громадської участі в Україні

заборонено.

2. Здійснення громадської участі в Україні гарантується:

1) обов’язком держави забезпечувати безпечне та сприятливе середовище для громадської участі;

2) сприянням використанню позасудових засобів правового захисту;

3) впровадженням спеціальних процедур, спрямованих на запобігання, припинення та встановлення відповідальності за зловживання судовими процесами проти громадської участі;

4) застосуванням правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист від протиправних посягань на громадську участь, громадських учасників та їхніх близьких осіб;

5) встановленням заходів підтримки потерпілих від посягань на громадську участь;

6) доступом до усіх видів правничої допомоги, передбаченої Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» у справах, пов’язаних із зловживанням судовими процесами проти громадської участі у випадках, визначених законом;

7) забезпеченням представництва інтересів громадських учасників в суді у судових процесах, пов’язаних з їх громадською участю;

8) встановленням механізму відшкодування збитків, матеріальної шкоди, компенсації моральної (немайнової) шкоди, завданих зловживанням судовими процесами проти громадської участі;

9) посиленням міжнародної співпраці у сфері протидії зловживанням судовими процесами проти громадської участі.

Стаття 5. Захист громадських учасників та їх близьких осіб

1. Громадські учасники, їх близькі особи перебувають під захистом держави.

2. За наявності загрози життю, здоров’ю, житлу та іншому майну громадського учасника, його близьких осіб, пов’язаних із громадською участю, правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені Законом України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві".

3. Для захисту прав та представництва своїх інтересів у справах, пов’язаних із зловживанням судовими процесами проти громадської участі, громадський учасник, а у випадках визначених законом - його близькі особи, можуть користуватися всіма видами правничої допомоги, передбаченої Законом України "Про безоплатну правничу допомогу", або залучити адвоката самостійно.

Стаття 6. Захист громадської участі Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини

1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини особисто або через свого представника здійснює захист громадської участі в установленому законом порядку.

Стаття 7. Гарантії від зловживань судовими процесами

1. У справах, пов’язаних із громадською участю, обов’язок доведення обґрунтованості позову покладається на позивача.

2. У разі розгляду судом спору щодо завданої моральної (немайнової) шкоди між громадським учасником як відповідачем та позивачем, який має владні повноваження, фінансову перевагу, політичний чи суспільний вплив тощо суд вправі призначити компенсацію моральної (немайнової) шкоди лише за наявності умислу громадського учасника. Суд враховує наслідки використання позивачем можливостей позасудового, зокрема досудового, врегулювання спору. З урахуванням зазначених обставин суд вправі відмовити у стягненні компенсації моральної шкоди.

Умислом громадського учасника є таке його ставлення до поширення інформації, коли він усвідомлював недостовірність інформації та передбачав її суспільно небезпечні наслідки.

Громадський учасник звільняється від відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, якщо суд встановить, що він діяв добросовісно та здійснював її перевірку.

3. У разі задоволення судом позовних вимог про відшкодування збитків, матеріальної шкоди, стягнення компенсації моральної (немайнової) шкоди у справі за позовом до відповідача – громадського учасника, що пов’язана із його громадською участю, розмір відшкодування та компенсації повинен відповідати засадам розумності та справедливості і не повинен вчиняти стримуючий вплив на громадську участь та заохочувати пред’явлення позовів проти громадської участі.

4. У разі встановлення, що позивач зловживав судовим процесом

проти громадської участі, суд покладає на нього обов'язок оприлюднити відповідне рішення суду в повному обсязі або його вступну та резолютивну частину.

5. Електронна копія рішення суду, що набрало законної сили і яким встановлено факт зловживання судовим процесом проти громадської участі, надсилається Державною судовою адміністрацією України органу, уповноваженому законом вести Єдиний державний реєстр справ про зловживання судовими процесами проти громадської участі, для внесення відповідної інформації до реєстру.

Стаття 8. Потерпілий від зловживання судовими процесами проти громадської участі

1.Потерпілим від зловживання судовими процесами проти громадської участі є громадський учасник, права, свободи чи законні інтереси якого порушено внаслідок такого зловживання, у зв'язку з чим, він має право вимагати припинення такого зловживання та/або звернутися за захистом до суду з вимогами про відшкодування завданих збитків, матеріальної та моральної (немайнової) шкоди у порядку, встановленому законом.

2. Потерпілими від зловживання судовими процесами проти громадської участі є близькі особи громадського учасника, яким зловживанням судовими процесами проти громадської участі завдано збитків, матеріальної та/або моральної (немайнової) шкоди або які вступили у справу після смерті такого громадського учасника чи втрати ним дієздатності як процесуальні правонаступники чи законні представники.

Стаття 9. Права близьких осіб громадських учасників

1. У разі смерті фізичної особи або припинення юридичної особи, які здійснювали громадську участь, їх правонаступники, зокрема, близькі особи, мають право вступити у справу на будь-якій стадії судового процесу.

2. У разі обмеження цивільної дієздатності громадського учасника – фізичної особи або визнання його недієздатним, близькі особи, призначені піклувальниками або опікунами в установленому законом порядку, мають право вступити у справу як його законні представники.

3. Особи, зазначені у частинах першій та другій цієї статті мають ті самі права і гарантії, які надані законом громадському учаснику, в тому

числі, правом користуватися всіма видами правничої допомоги, передбаченої Законом України "Про безоплатну правничу допомогу" у справах, пов’язаних із зловживанням судовими процесами проти громадської участі у випадках, визначених законом.

Стаття 10. Відшкодування збитків, матеріальної шкоди, стягнення компенсації моральної (немайнової) шкоди завданих зловживанням судовими процесами проти громадської участі

1. Потерпілий, якому зловживанням судовими процесами проти громадської участі завдано збитків та матеріальної шкоди, має право на їх відшкодування.

2. Потерпілий, якому зловживанням судовими процесами проти громадської участі завдано моральної (немайнової) шкоди, має право на стягнення відповідної грошової компенсації.

3. Збитки, матеріальна і моральна (немайнова) шкода, завдані зловживанням судовими процесами проти громадської участі, відшкодовуються та компенсуються особою, яка їх завдала.

4. Відшкодування збитків, матеріальної шкоди, компенсація моральної (немайнової) шкоди здійснюється добровільно або відповідно до рішення суду у порядку, встановленому законодавством України.

Розділ 3. ПІДТРИМКА ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ

Стаття 11. Підтримка громадської участі громадськими утвореннями

1. Громадські утворення, діяльність яких спрямована на сприяння чи захист громадської участі, захист прав людини і основоположних свобод, надання підтримки журналістам, правозахисникам, іншим громадським учасникам тощо, можуть вступати у судові справи, пов’язані з громадською участю, як треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, за згодою громадського учасника, який є стороною справи.

Стаття 12. Сприяння використанню позасудових засобів правового захисту

1. Позасудове врегулювання спору, пов’язаного із громадською участю, може здійснюватися шляхом переговорів, реалізації права на відповідь або на спростування недостовірних фактів або шляхом медіації відповідно до Закону України "Про медіацію" чи в інший спосіб, не заборонений законом.

2. У разі добровільного врегулювання спору, пов’язаного із громадською участю, під час розгляду справи в суді, з державного бюджету повертається частина судового збору у випадках та в порядку, визначених законом.

Стаття 13. Доступ до інформації щодо засобів захисту громадської участі

1. Громадським учасникам гарантується доступ до інформації про засоби правового захисту, процесуальні та інші гарантії, пов’язані із громадською участю, передбачені законом, про наявні заходи підтримки, зокрема, про безоплатну правничу допомогу та умови її отримання, а також до інформації про відповідні інформаційно-просвітницькі заходи, що проводяться в тому числі у співпраці з громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами, про національні та міжнародні організації, які надають допомогу потерпілим від зловживань судовими процесами проти громадської участі тощо.

2. Орган, що забезпечує ведення офіційного веб-порталу судової влади, оприлюднює інформацію, передбачену частиною першою цієї статті, у спеціальному розділі на такому веб-порталі. Ця інформація може поширюватись на веб-сторінках та інформаційних стендах судів.

3. Інформація, передбачена частиною першою цієї статті може поширюватись у медіа на правах соціальної реклами.

4. Судові рішення, ухвалені у справах про зловживання судовими процесами проти громадської участі, підлягають оприлюдненню в Єдиному державному реєстрі судових рішень і не можуть обмежуватись в доступі.

Стаття 14. Судова статистика щодо справ про зловживання судовими процесами проти громадської участі

1. Судова статистика у справах, що мають ознаки зловживання судовими процесами проти громадської участі, ведеться окремо від інших категорій справ.

2. У статистичних звітах судів відображаються такі показники:

1) загальна кількість судових проваджень, у яких заявлено вимоги, що мають ознаки зловживання судовими процесами проти громадської участі, у тому числі:

кількість ухвал про відмову у відкритті провадження у справі, постановлених у порядку визначеному Цивільним процесуальним кодексом України;

кількість судових рішень про відмову в задоволенні позову повністю;

кількість судових рішень яким повністю або частково задоволено вимоги позивача;

2) кількість судових проваджень за видом та предметом звернення;

3) кількість судових проваджень у кожному з видів справ, класифікованих за типами позивачів та відповідачів (юридичні та фізичні особи).

3. Узагальнені статистичні та аналітичні дані у справах, передбачених цією статтею, щорічно оприлюднюються Державною судовою адміністрацією України – щодо проваджень у місцевих та апеляційних судах, а також Верховним Судом – щодо результатів касаційного перегляду таких справ, на їхніх офіційних веб сайтах.

Стаття 15. Єдиний державний реєстр справ про зловживання судовими процесами проти громадської участі

1. Відомості про судові рішення, що набрали законної сили і якими встановлено факт зловживання судовими процесами проти громадської участі, вносяться до Єдиного державного реєстру справ про зловживання судовими процесами проти громадської участі (далі - Реєстр).

2. Реєстр веде Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. До Реєстру вносяться, зокрема, наступні відомості:

1) прізвище, ім’я, по-батькові фізичної особи - позивача та/або найменування юридичної особи-позивача;

2) прізвище, ім’я, по-батькові та/або найменування громадського учасника-відповідача;

3) номер судового провадження та гіперпосилання на відповідні судові рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень;

4) предмет і підстави позову;

5) ознаки зловживання судовими процесами проти громадської участі, встановлені судом;

6) обов’язки, покладені судом на позивача у зв’язку із зловживанням судовими процесами проти громадської участі.

3. Зазначені у частині другій цієї статті відомості вносяться до Реєстру протягом трьох робочих днів з дня надходження електронної копії

рішення суду з Державної судової адміністрації України. Вони не належать до конфіденційної інформації про особу та не можуть бути обмежені в доступі.

4. У разі зміни або скасування рішення суду, яким встановлено факт зловживання судовими процесами проти громадської участі, відповідні відомості підлягають зміні або видаленню з Реєстру.

5. Порядок ведення Реєстру затверджується Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

6. Кожному забезпечується безперешкодний безкоштовний цілодобовий доступ до Реєстру.

Розділ 4
ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через _____ з дня набрання ним чинності.

2. Внести зміни до таких законодавчих актів України: *(див. порівняльну таблицю).*